

Η ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΗΣ ΦΥΛΕΤΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΑΖΙΣΜΟΥ*

Στὴν Ίένα, τὴ γενέθλια πόλη τῆς φυλετικῆς θεωρίας τοῦ Ναζισμοῦ, συναντήθηκαν τὸν Σεπτέμβριο 2019 οἱ Γερμανοὶ Ζωολόγοι. Τὸ μῖνυμά τους: Δὲν ὑπάρχουν φυλές!

Ίένα, 15 Νοεμβρίου 1930. Ὁ Hans F. K. Günther κάνει τὴν Εἰσαγωγικὴ Ὁμιλία του. Γιὰ τὸν μὴ ἀκαδημαϊκῆς προέλευσης δημοσιολόγο (κύριο ἔργο του: «Διδασκαλία περὶ φυλῶν τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ») ἰδρύθηκε ἡ ἔδρα τῆς Κοινωνικῆς Ἀνθρωπολογίας, παρὰ τὴν θέληση τῆς Συγκλήτου τοῦ Πανεπιστημίου. Στὴν κατάμεστη αἴθου-

σα τελετῶν ἐμφανίστηκε μεταξὺ ἄλλων ὁ Ἀδόλφος Χίτλερ, ὁ Χέρμαν Göring καὶ ὁ Ρούντολφ Hess. Εἶναι ἡ πρώτη ἐπίσκεψη τοῦ Χίτλερ σὲ γερμανικὸ Πανεπιστήμιο. Καὶ ἡ τελευταία φορὰ. Ἔνα σαφὲς μῖνυμα πρὸς τὴν μιστὴ ἀκαδημαϊκὴ ἐλίτ!

Ίένα, 10 Σεπτεμβρίου 2019. Ὁ Martin Fischer ὁμιλεῖ στὴν 112η Ἐτήσια Συνέλευση τῆς Γερμανικῆς Ζωολογικῆς Ἐταιρείας. Παρουσιάζει τὴν «Διακίρυξη τῆς Ίένας» (Jenaer Erklärung). Ἐπὶ μῆνες τέσσερις καθηγητὲς ἐπεξεργάστηκαν ἓνα κείμενο τρεισὶμισὶ σελίδων. Οἱ Ζωολόγοι Martin Fischer καὶ Stefan Richter, ὁ Γενετιστῆς

* Σημ. ἐκ τῆς διευθύνσεως τῶν Ἀκτίνων: Τὸ σημαντικό αὐτὸ κείμενο, τὸ ὁποῖο μετέφρασε καὶ μᾶς ἀπέστειλε πρὸς δημοσίευση ὁ διακεκρμένος λόγιος, ἐρευνητὴς καὶ πνευματικὸς ἄνθρωπος Λίνος Γ. Μπενάκης, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ φέρει στὴ μνήμη μας τὰ πρῶτα χρόνια τῶν Ἀκτίνων καὶ τοὺς ἀγῶνες τοῦ περιοδικοῦ ἐναντίον τῆς πλάνης ποὺ ἐμφάνιζε τὴν ἄρνηση καὶ τὸν ὕλισμὸ ὡς κατάκτηση τῆς ἐπιστήμης ἐναντίον τὸν σκοταδισμό ποὺ ἀντιπροσώπευε ἡ θρησκεία. Πρόσωπο ἀναφοράς τοῦ ἐπιστημονικοφάνους αὐτοῦ ὕλισμοῦ ἀποτελοῦσε ὁ Γερμανὸς Ζωολόγος στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ίένας Ἔρνστ Χαϊκελ (1834-1919), γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ Διακίρυξις τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων ἔγραφε χαρακτηριστικὰ τὸ 1946, βεβαίως μεταξὺ πολλῶν ἄλλων: «Ὁ Χαϊκελ εἶχε θεωρηθῆ διὰ πολλὴν καιρὸν ὡς ἡ κορυφὴ τοῦ ἀντιθρησκευτικοῦ κινήματος τὸ ὁποῖον βασιζέται ἐπάνω εἰς τὴν ἐπιστήμην, πολὺς δὲ κόσμος ἔβλεπεν εἰς αὐτὸν τὸ στόμα τῆς ἐπιστημονικῆς σοφίας. Εἰς τὴν Ἑλλάδα δέ, ὅπου ἡ ξηνομανία δὲν ἔχει ὅρια, ἐξεδόθη καὶ ἓνα περιοδικόν, ὁ «Προμηθεύς», μὲ τὸν εἰδικὸν σκοπὸν τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Χαϊκελ μπροστὰ εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Καὶ ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἐτολμοῦσε νὰ ἐκφράσῃ τὴν παρακμῶδη ἀμφιβολίαν ὡς πρὸς τὸ ὅτι κάθε λέξις τοῦ Χαϊκελ ἦτο αὐτὴ ἡ ἀλήθεια» (σελ. 102). Βεβαίως, τὸ ἐπιστημονικὸ κῦρος τοῦ Χαϊκελ ὑπέστη συντριπτικὸ πλῆγμα, ὅταν ἀπεδείχθη ὅτι δὲν δίσταζε νὰ καταφύγῃ ἀκόμα καὶ στὴν πλαστογραφία, γιὰ νὰ... «ἀποδείξῃ» τὸν ἐπιστημονικοφάνη ὕλισμὸ του. Μὲ τὴ «Διακίρυξη τῆς Ίένας», περὶ ἧς ὁ λόγος στὸ ἐδῶ δημοσιευόμενον κείμενο, τὸ Πανεπιστήμιον στὸ ὁποῖο δίδαξε καὶ δοξάσθηκε ὁ Χαϊκελ ἔρχεται σήμερα, τὸ 2019, νὰ ἀποκηρύξῃ καὶ νὰ καταγγείλῃ τὶς ἀυθαίρετες σχηματοποιήσεις καὶ ψευδοεπιστημονικὰ ταξινομήσεις τοῦ Χαϊκελ ὡς πηγὴ ἐπιστημονικοφάνους ρατσισμοῦ, ὁ ὁποῖος υἱοθετήθηκε ἀργότερα ἀσμένως καὶ ἐφαρμόσθηκε μὲ συνέπεια ἀπὸ τὸ ναζιστικὸ καθεστῶς, σὲ μερικὰς ἀπὸ τὶς πιὸ σκοτεινὰς σελίδες τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας. Ὁ Walter Rosenthal, πρόεδρος τοῦ Πανεπιστημίου Friedrich Schiller στὴν Ίένα, φθάνει νὰ λέει σήμερα, ἀσφαλῶς ὄχι δίχως κάποια δόση ὑπερβολῆς: «Στὴν Ίένα βρῖσκει τις ἀπαρχές τῆς ἡ ἐπιζήμια βιολογικῆ θεμελίωσις τῆς φυλετικῆς θεωρίας τοῦ Ναζισμοῦ, καὶ ἐδῶ ἔχει τελειώσει πλέον». Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβῃ κανεὶς τοὺς λόγους ποὺ ἔκαναν τὸν κ. Λίνο Μπενάκη νὰ μᾶς ἀποστείλῃ τὸ συγκεκριμένον κείμενον ὡς «σπουδαία δικαίωσις» τῶν Ἀκτίνων.

Johannes Krause και ό Ιστορικός της Έπιστήμης Uwe Hossfeld. Η διακήρυξή τους έπρεπε να είναι όσο πιό σύντομη ήταν δυνατόν, αλλά πλήρης στην επιχειρηματολογία της. Τό μήνυμα: Φυλές δεν υπάρχουν. Ή, κατά τόν επίτιτλο του κειμένου: «Η σύλληψη (έννοια) τής φυλής είναι τό προϊόν του ρατσισμού και όχι ή προϋπόθεσή του».

Η θεμελίωση τής θέσης αυτής είναι αϋστηρά βιολογική: «Στό άνθρωπινο γενετικό υλικό μεταξύ των 3,2 δισεκατομμυρίων ζευγών βάσης δεν υπάρχει ούτε μία προσδιορίσιμη διαφορά ή όποια θα χωρί-

Δαρβίνο» διακρίνει κάτι σημαντικό από τόν «Βρετανό Δαρβίνο»: «Ό Δαρβίνος θέλει να βλέπει παντού διαφοροποίηση», λέγει ό Martin Fischer, «ή έννοια κλειδι είναι ή ποικιλομορφία. Ό Haeckel, αντίθετα, σκέπτεται κατηγορικά. Η ποικιλομορφία είναι ένοχλητική έννοια». Τό πρόβλημα αϋτό προσφέρει στην Βιολογία έως σήμερα αντιδικίες: Τί είναι πιό σημαντικό, οι διαφορές ή οι όμοιότητες στους όργανισμούς;

Ό Haeckel δεν θέλει να δει καθόλου ένδιάμεσες μορφές και υπερβάσεις. Θέλει να διαμορφώσει μιá quasi θεϊκή τάξη,

---

Η άρχή τής ταξινόμησης κάνει τόν Haeckel και είσηγητή τής εύγονικής και τής φυλετικής κάθαρσης στην Γερμανία. «Ό Έθνικοσοσιαλισμός δεν είναι τίποτε άλλο από έφαρμοσμένη Βιολογία», έχει πεί τό 1934 ό Ροϋντολφ Hess. Ό Haeckel είναι ό πρώτος έπιστήμονας ό όποιος έντάσσει σε ένα γενεαλογικό δέντρο άνθρωπινες φυλές. Οί «νέγροι» και οί «κάφροι» είναι πολϋ χαμηλά. Οί Μεσογειακοί λαοί με τούς Ίνδο-Γερμανούς και τούς Καυκασίους στην κορυφή.

ζε π.χ. Αφρικανούς από μη-Αφρικανούς. Δεν υπάρχει –για να ακριβολογήσουμε– όχι μόνο κανένα γονίδιο που θεμελιώνει «ρατσιστικές» διαφορές, αλλά ούτε καν ένα μοναδικό βασικό ζεύγος».

Η «Διακήρυξη τής Ίένας», σε όση έκταση επιχειρηματολογεί έπιστημονικά, είναι πρωτίστως ένα πολιτικό μήνυμα, ένα σύμβολο προς μιá κοινωνία στην όποια ρατσιστικές σκέψεις στά προηγούμενα χρόνια έρχονταν όλο και περισσότερο στό επίκεντρο τής ζωής της.

Ίένα, 1865. Ό Ernst Haeckel δέχεται μιá τακτική έδρα καθηγητού Ζωολογίας. Με βασικές σπουδές Ίατρικής, ό Haeckel είναι ένας ένθερμος θαυμαστής του Charles Darwin! Όστόσο, τόν «Γερμανό

να ανακαλύψει διάφορα είδη και να τά κατατάξει. Για πολλά χρόνια άσχολήθηκε ό Haeckel με την θεωρία τής εξέλιξης. Ίστορία των φύλων και φυλογένεση όνομάζει την εξέλιξη τής ζωής. Και ή εξέλιξη αϋτή γνωρίζει μιá μόνον κατεύθυνση: Πρόοδος. Κατά συνέπεια, παρουσιάζει ό Haeckel τό 1874 ένα γενεαλογικό δέντρο με τή μορφή μιás βελανιδιάς. Στην κορυφή του έπιβλητικού στέμματος είναι ένθρονισμένος ό άνθρωπος.

Η έννοια τής τάξης όδηγει τόν Haeckel παραπέρα: Όπως κατατάσσει τά άκτινωτά ζωύφια ή σκουλήκια, έτσι αρχίζει να διαχωρίζει και τούς ανθρώπους. Διακρίνει τούς ανθρώπους με πολλά μαλλιά από τούς φαλακρούς, τούς έλαττωματικούς

στά δόντια από τους υγείς σ' αυτά.

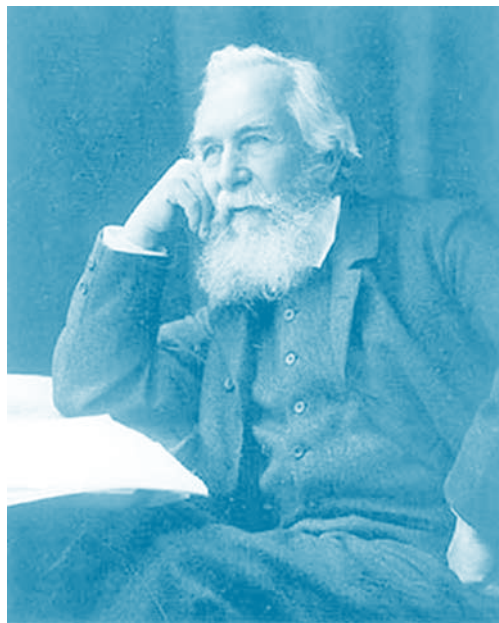
Ο Ζωολόγος Haeckel ταυτίζει δώδεκα εν ζωή ανθρώπινα είδη. Και όπως ο άνθρωπος μετά από πολλά εξελικτικά στάδια –μέσω επίμοχθης ανόδου– μπόρεσε να επιτύχει μια ύψιστη βαθμίδα, προσδιορίζει ο Haeckel βαθμίδες στα ανθρώπινα είδη. Έντελως κατώτερη είναι οι Παπούα της Νέας Γουινέας και οι «Hottentotten» της Νοτίου Αφρικής. Ο Martin Fischer λέγει ότι «Hottentotten» δεν υπήρξαν ποτέ. «Αυτό ήταν εξαρχής μία υποτυπική έννοια για έννοιολογικά πολύ διαφορετικούς ανθρώπους της Νοτίου Αφρικής».

Η αρχή της ταξινόμησης κάνει τον Haeckel και είσηγητή της ευγονικής και της φυλετικής καθάρσης στην Γερμανία. «Ο Έθνικοσοσιαλισμός δεν είναι τίποτε άλλο από εφαρμοσμένη Βιολογία», έχει πει το 1934 ο Ρούντολφ Hess. Ο Haeckel είναι ο πρώτος επιστήμονας ο οποίος εντάσσει σε ένα γενεαλογικό δέντρο ανθρώπινες φυλές. Οι «νέγροι» και οι «κάφροι» είναι πολύ χαμηλά. Οι Μεσογειακοί λαοί με τους Ινδο-Γερμανούς και τους Καυκασίους στην κορυφή.

«Ο Ernst Haeckel δεν πρόσεξε καθόλου ότι υπερέβαινε κατά πολύ τα όρια της επιστήμης, ότι δεν κατέτασσε σαλιγκάρια ή μέδουσες, αλλά ανθρώπους», λέγει ο Ζωολόγος Martin Fischer. «Με τον τρόπο του υπερβαίνει ένα όριο, που δεν είναι καθόλου βιολογικό. Κινείται μεταξύ Έπιστήμης και Ίδεολογίας».

Η Ίδεολογία αυτή καλλιεργήθηκε πολύ αποτελεσματικά, κυρίως στην Ίένα. Έδω δημιουργήθηκε ένα Έθνικοσοσιαλιστικό πρότυπο πανεπιστήμιο, με τέσσερις μάλιστα καθηγεσίες για ανθρώπινη φυλετική διδασκαλία. Ο Hans Günther, ο έπονομαζόμενος «φυλετικός Günther», θεωρείται ως πρωτοπόρος της εθνικοσοσιαλιστικής Ίδεολογίας.

Ο Karl Astel, αθλητικός ιατρός με «ζωολογικά ενδιαφέροντα και εμπειρίες»,

Ernst Haeckel (1834-1919)

έγινε αρχικά πρόεδρος της τοπικής αρχής της Θουριγγίας για φυλετικά θέματα στην Βαϊμάρη, και έπειτα, το 1934, καθηγητής για ανθρώπινη άγωγή και γενετική έρευνα στην Ίένα. Ο τίτλος του έναρκτήριου μαθήματός του ήταν «Φυλετική εξασθένιση και η αντιμετώπισή της μέσω του πνεύματος και της πράξης ως μέγιστο/κρίσιμο πρόβλημα των λευκών λαών». Ύστερα από διαμαρτυρίες καθηγητών συναδέλφων του, που ενοχλήθηκαν από την «φυλετική άγωγή» του Astel, η έδρα μετονομάστηκε σε καθηγεσία για «Ανθρώπινη Γενετική Έρευνα και Φυλετική Πολιτική».

Το 1938 το υψηλόβαθμο στέλεχος των SS Gerhard Heberer έγινε στην Ίένα καθηγητής «Γενικής Βιολογίας και Ανθρωπογένεσης». Ο Heinrich Himmler τον είχε υποστηρίξει θερμά προσωπικά. Ήδη από το 1919 δίδασκε στην Ίένα ο Victor Julius Franz, αρχικά ως κάτοχος της έδρας Ritter για φυλογένεση, από το 1936 ως καθηγητής Ζωολογίας, και θεωρεί τον έαυτο

του ως νόμιμο συνεχιστή του έργου του Haeckel.

Τέσσερις καθηγεσίες για 2000-2500 σπουδαστές! Ο ιστορικός της Έπιστήμης Uwe Hossfeld μιλάει για μια «φυλετική τετράδα». Ως επιστημονικός βοηθός ήταν μέλος μιας Συγκλητικής Επιτροπής η οποία εργάστηκε για μια ιστορία του Πανεπιστημίου της Ίένας. «Βιολογική Ανθρωπολογία μεταξύ Πολιτικής, Ίδεολογίας και Έπιστήμης, 1861-1945, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στο Πανεπιστήμιο της Ίένας» είναι ο τίτλος της διατριβής επί ύφνης. «Στην Ίένα υπήρξε συνεχής ένασχόληση με το πρόβλημα των φυλών για περισσότερα από

οτήτων, όπως το χρώμα της επιδερμίδας και των μαλλιών».

Παρά την τόσο ξεκάθαρη θέση της «Διακήρυξης», δεν υπάρχουν ανοιχτά ερωτήματα; «Η φυλή των νέγρων είναι ένα ανθρώπινο είδος, το οποίο τόσο διαφέρει από το δικό μας, όσο η ράτσα των σπάνιελ από των ποιμενικών σκύλων», είχε γράψει ήδη το 1760 ο Βολταίρος σε ένα δοκίμιο «Περί παγκόσμιας ιστορίας». Ήδη το 2002 ο μεγάλος Βιολόγος Ernst Mayr ήταν πεπεισμένος, παραπέμποντας στις ταξινομικές διαφορές, ότι οι ανθρώπινες ράτσες είναι ένα βιολογικό δεδομένο.

Το ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ

«Ο Ernst Haeckel (...) συνέπραξε σε έναν μοιραίο, δήθεν επιστημονικά θεμελιωμένο, Ρατσισμό», επισημαίνει η ιστορική πλευρά της «Διακήρυξης της Ίένας». «Η διαίρεση των ανθρώπων σε φυλές είναι καταρχήν μια κοινωνική και πολιτική θεωρία, την οποία ακολουθεί και υποστηρίζει μια ανθρωπολογική κατασκευή στην βάση μιας αυθαίρετης επιλογής ιδιοτήτων, όπως το χρώμα της επιδερμίδας και των μαλλιών».

---

80 χρόνια. Και αυτό μόνον εκεί!».

Η ιστορικά βεβαιωμένη αυτή παράδοση κάνει την σύγχρονη «Διακήρυξη της Ίένας» ιδιαίτερα σημαντική. Δεν είναι μόνον ένα επιστημονικό και ιστορικό κείμενο αυτογνωσίας, αλλά δίνει και ένα άκρως επίκαιρο πολιτικό μήνυμα. «Ο Ernst Haeckel (...) συνέπραξε σε έναν μοιραίο, δήθεν επιστημονικά θεμελιωμένο, Ρατσισμό», επισημαίνει η ιστορική πλευρά της «Διακήρυξης της Ίένας». «Η διαίρεση των ανθρώπων σε φυλές είναι καταρχήν μια κοινωνική και πολιτική θεωρία, την οποία ακολουθεί και υποστηρίζει μια ανθρωπολογική κατασκευή στην βάση μιας αυθαίρετης επιλογής ιδι-

των ανθρώπων δεν το άμφισβητούν ούτε οι συντάκτες της «Διακήρυξης της Ίένας». Άλλα πόσο μεγάλες πρέπει να είναι, ώστε να προσδιορίζουν τις φυλές; Άδιαφορο από το ποιο ιδιαίτερο στοιχείο έρευνούν οι Βιολόγοι, βλέπουν μια αδιαφιλονίκητη συνέχεια στην γενική χάραξη της πολιτικής τους. Να τονιστεί πρέπει ότι, όσο περισσότερη διαφορετικότητα θα θέλαμε να υπάρχει, για να διακρίνουμε φυλές, «το συμπέρασμα θα ήταν καθαρά αυθαίρετο», γράφουν οι συντάκτες της «Διακήρυξης». Η θέση για την φυλετική προτεραιότητα του ανθρώπινου γένους δεν είναι «παρά μια κατασκευή του ανθρώπινου πνεύματος».

Αλλά αυτή η νέα πορεία ιδεών δεν αρκεί για την όριστική αντίκρουση της φυλετικής θεωρίας. «Πρωτίστως με την

λεξιλόγιό μας. Η Φιλανδία, η Σουηδία και η Αυστρία διέγραψαν από τα Συντάγματά τους τον όρο φυλή, η Γαλλική Έθνοσυνέ-

‘Ο Walter Rosenthal, πρόεδρος του Πανεπιστημίου Friedrich Schiller στην Ίένα, συνδέει με την «Διακήρυξη της Ίένας» μεγάλες ελπίδες: «Στην Ίένα βρίσκει τις απαρχές της ή επιζήμια βιολογική θεμελίωση της φυλετικής θεωρίας του Ναζισμού, και έδω έχει τελειώσει πλέον».

έπιστημονική διερεύνηση του γενετικού πλούτου του ανθρώπου αποκαλύφθηκε όριστικά ως τυπολογική κατασκευή», γράφουν οι συντάκτες της «Διακήρυξης». Για την επίλυση του προβλήματος των έννοιων είδος και φυλή συνεισφέρουν οι εργασίες κυρίως των Γενετιστών, όπως ο Johannes Krause. Οι έρευνές τους δείχνουν ότι ένας κάτοικος της Θουριγγίας μπορεί να διαφέρει περισσότερο από έναν άλλον κάτοικο της ίδιας περιοχής παρά από έναν βορειοαφρικανό μετανάστη. Και οι εργασίες του Johannes Krause στο Ίνστιτούτο Max-Planck για την ιστορία της ανθρωπότητας στην Ίένα περιέχουν άκομψο ένα σημαντικό μήνυμα: Στην ιστορία μας η μετανάστευση είναι ο κανόνας, και όχι η εξαίρεση.

‘Ο Walter Rosenthal, πρόεδρος του Πανεπιστημίου Friedrich Schiller στην Ίένα, συνδέει με την «Διακήρυξη της Ίένας» μεγάλες ελπίδες: «Στην Ίένα βρίσκει τις απαρχές της ή επιζήμια βιολογική θεμελίωση της φυλετικής θεωρίας του Ναζισμού, και έδω έχει τελειώσει πλέον».

Αλλά ο Rosenthal παραμένει ρεαλιστής: «Έχουμε επίγνωση του ότι η απλή διαγραφή του όρου φυλή από το λεξιλόγιό μας δεν μπορεί να εμποδίσει τον Ρατσισμό».

‘Ο ιστορικός της επιστήμης Uwe Hossfeld επμένει ότι η έννοια της ράτσας πρέπει να εξαφανιστεί από το κοινό

λευση αποφάσισε το ίδιο στις 12.7.2018. Στο άρθρο 3 του Γερμανικού Συντάγματος όμως, μεταξύ γενετικής προέλευσης και γλώσσας, παραμονεύει ο όρος φυλή.

ANDREAS SENTKER

Die Zeit, Hamburg 12.9.2019

Μετάφραση ΑΙΝΟΥ Γ. ΜΠΕΝΑΚΗ

ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ

Στον Έλληνικό χώρο έχουμε πολύ πρόωγα (1910) μόνον την μετάφραση του έργου του Ernest Haeckel (1834-1919) *‘Η καταγωγή του ανθρώπου* (2^η έκδοση: Έγκυκλοπαιδική Βιβλιοθήκη Φέξη 1923, 87 σελ., μετάφραση Ανδρέου Π. Φαρμακοπούλου). Το 1900 είχε κυκλοφορήσει σε μετάφραση Κ. Μετρινού ή μονογραφία *‘Ο Μονισμός: Όμολογία πίστεως ενός φυσιολόγου / Ernest Haeckel* (2^η έκδοση Φέξης 1925) και το 1910 σε μετάφραση Στάθη Φερεντίνου το έργο του Κ. Λάμππερτ, *‘Η θεωρία της εξέλιξεως* (Εκδ. Γκοβόστη, 160 σελ.). [Η πληρέστερη βιβλιογραφία του πολυγλωσσικού Γερμανού ζωολόγου (108 τίτλοι) εκδόθηκε το 1904 στην Ίένα κατά τον έορτασμό των 60^{ων} γενεθλίων του]. ‘Ο έπιστημονικός έλεγχος του ζωολόγου Έρνέστου Χαίκελ, διδασκάλου του Καρόλου Μάρξ και των έν Έλλάδι μαθητών αυτού, από τον Απόστολο Μακράκη

(1831-1905) έκδόθηκε πολύ αργότερα, το 1963, άγνωστο γιατί!

Η βιβλιογραφία για τον Charles Darwin (1809-1882) και τον Δαρβινισμό, καθώς και τον Άντι-Δαρβινισμό, είναι κυριώτατα μετα-πολεμική, με εξαίρεση το παράδοξο της μετάφρασης του Έγκολπίου του γυναικείου φύλου από το 1874. Μόνον το 1916 έκδόθηκε το έργο των Γαυτάνου-Γιαννιού, Λαμάρκ-Δαρβίνος-Μάρξ. Η καταγωγή του ανθρώπου και η εξέλιξη του στην κοινωνία («Σοσιαλιστικά Φύλλα» 2).

Τέλος, να σημειωθεί σήμερα το επίκαιρο διαφωτιστικό άρθρο του Παύλου Α. Παλούκα «Η Έκκλησία έναντι των φυλετικών και κοινωνικών διακρίσεων» στην Έλληνοχριστιανική Αγωγή, τ. 633 (Απρίλιος-Ιούνιος 2019), 46-48.

Ένδεικτικό, ξάλλου, του σύγχρονου ενδιαφέροντος για το θέμα είναι το Β΄ Πανελλήνιο Συνέδριο της Ένωσης Βιοεπιστημόνων (29 Νοεμβρίου 2019), με προσκεκλημένη κύρια ομιλήτρια τη διακεκριμένη Έλληνίδα Καθηγήτρια της Παλαιοανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου του Tübingen Κατερίνα Χαρβάτη-Παπαθεοδώρου, «η οποία με το έργο της έριξε φως στην καταγωγή του ανθρώπου, ανατρέποντας πρότερες αντιλήψεις» (Το Βήμα, 24.11.2019).

Βιβλιογραφία Δαρβίνου

1956 M. Penant, *Δαρβίνος και Δαρβινισμός*
 1965 N.A. Nekrasov, *Κ. Δαρβίνος, το έργο του και η θεωρία της εξέλιξης*
 1983 Αδελφότης Θεολόγων «Η Ζωή», *Ο Δαρβίνος και η αλήθεια*
 1985 Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ» (Ν. Βασιλειάδης), *Ο Δαρβίνος και η θεωρία της εξέλιξης*
 1988 M. Lewis, *Η προσωπικότητα στην Ιστορία: Ίησους, Αύγουστινος, Θωμάς Ακινάτης, ... Ρουσσό, Δαρβίνος, Μάρξ...* (Ύψιλον βιβλία)
 1990 J. Gribbin, *Αναζητώντας την διπλή έλικα. Ο Δαρβίνος. Το DNA και το πιό πέρα* (Ωρόρα)

1992 St. Parker, *Ο Κάρολος Δαρβίνος και η εξέλιξη* (Άμμος)
 1997 Κ. Δαρβίνος, *Η καταγωγή των ειδών* (Πανεπιστήμιο Πατρών)
 1998 Κ. Δαρβίνος, *Ταξιδεύοντας με το Μπίγλ στη Γη του Πυρός και στα νησιά Γκαλαπάγκος* (Στοχαστής)
 2001 E. Mayr, *Ο Δαρβίνος και η γένεση της σύγχρονης εξελικτικής σκέψης* (Σύνασμα)
 2004 A. Fullick, *Κάρολος Δαρβίνος* (Σαββάλας)
 2007 M. Ridley, *Δαρβίνος* (Πατάκης)
 2007 Κάρολος Δαρβίνος, *Αυτοβιογραφία* (Γκοβόσπης)
 2007 E. I. Browne, *Δαρβίνος. Η προέλευση των ειδών. Η βιογραφία της θεωρίας της εξέλιξης* (Ελληνικά Γράμματα)
 2008 *Ο Δαρβίνος και η εξέλιξη. Εικονογραφημένος Όδηγός* (Θεσσαλονίκη, Έπιλογή)
 2008 Χρήστος Γιαμβριάς, *Η Εξέλιξη, ο Δαρβίνος, ο Άνθρωπος* (Χριστιανική Ένωση Επιστημόνων)
 2008 Alan Gibbons, *Κάρολος Δαρβίνος* (Βιβλιοφόρος)
 2008 G. Huther, *Η εξέλιξη της αγάπης. Αυτό που υπομαζόταν ήδη ο Δαρβίνος και δεν θέλουν να δεχθούν οι Δαρβινιστές* (Πολύτροπον)
 2009 *Έξηγώντας στα παιδιά την θεωρία της εξέλιξης. Ο Δαρβίνος με απλά λόγια* (Μεταίχμο)
 2009 *Ο Δαρβίνος και η περιπέτεια του Μπίγκλ* (Πατάκης)
 2009 Κ. Δαρβίνος, *Περί φυσικής επιλογής* (Το Ποιντικό)
 2012 *Η καταγωγή και η εξέλιξη του ανθρώπου. Ο Δαρβίνος και η Μαρξιστική θεωρία της ανθρωποκοινωνιογένεσης* (Όμιλος Εκπαιδευτικού Προβληματισμού)
 2014 Αθανάσιος Φωκάς, «Από τον Άριστοτέλη στον Δαρβίνο», *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών* 89 (2014), σελ. 63-67.
 2017 Κ. Δαρβίνος, *Η έκφραση των συγγενήσεων στον άνθρωπο και τα ζώα* (Πανεπ. Εκδόσεις Κρήτης)
 2018 *Η φυσική επιλογή* (Πατάκης)
 2019 Fr. Euve, *Ο Δαρβίνος και ο Χριστιανισμός. Άληθινές και ψεύτικες μάχες* (Αρμός)

ΛΙΝΟΣ Γ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ